

УДК 343.985.7(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.3.14>

Олександр Миколайович Таркан,

кандидат юридичних наук,

Національний науковий центр

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України (докторант);

<https://orcid.org/0009-0006-4083-6103>,

e-mail: oleksandrtarkan7@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ТИПОВИХ ФОРМ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

У статті проаналізовано актуальність проблеми протидії розслідуванню злочинів і визначено її як змістовну складову злочинної діяльності. Наголошено на необхідності розмежування понять «форма протидії розслідуванню» та «спосіб протидії розслідуванню»: форма трактується як типова модель поведінки, тоді як спосіб – як конкретний прийом її реалізації. Систематизовано класифікацію форм протидії за правовою природою, часовим критерієм, суб'єктним складом, кількістю суб'єктів і об'єктів впливу, характером взаємодії, способом реалізації, рівнем організації та територіальною ознакою. Обґрунтовано практичне значення поділу форм на законні та незаконні і створено підґрунтя для вдосконалення криміналістичних методик подолання протидії.

Ключові слова: досудове розслідування, протидія розслідуванню, нейтралізація, подолання протидії, зловживання правами, форма протидії.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Динаміка трансформації злочинності, що виявляється не лише у зростанні її кількісних показників, а й у розширенні спектра якісних характеристик, зумовлює необхідність пошуку ефективних механізмів протидії. Серед актуальних викликів, які постають перед правозастосовними органами, особливе місце посідає явище протидії розслідуванню, адже саме воно істотно ускладнює досягнення завдань кримінального провадження. Від ефективності нейтралізації таких дій залежать своєчасність, повнота й об'єктивність встановлення істини у кримінальному провадженні.

Попри окремі наукові та практичні напрацювання, питання форм і способів протидії розслідуванню залишаються фрагментарно висвітленими та недостатньо систематизованими. Це створює прогалини в методичному забезпеченні діяльності органів досудового розслідування та ускладнює вироблення єдиних підходів до подолання

протиправного впливу. Актуальність проблематики посилюється тим, що протидія розслідуванню здійснюється різними суб'єктами, охоплює широкий спектр форм прояву та постійно вдосконалюється, пристосовуючись до нових умов. Отже, дослідження форм і способів протидії розслідуванню є не лише теоретично важливим завданням, а й практично необхідним кроком, спрямованим на зміцнення механізмів захисту прав і законних інтересів громадян та забезпечення стабільності правової системи загалом.

Стан дослідження проблеми

Протидія розслідуванню становить органічну складову злочинної діяльності, що супроводжує її від найдавніших етапів розвитку людських спільнот – із часу, коли окремі моделі поведінки набули статусу протиправних. Її природа безпосередньо пов'язана з прагненням суб'єктів кримінальних правопорушень уникнути юридичної відповідальності, вплинути на перебіг розслідування та унеможливити реалізацію завдань кримінального провадження. Таким чином, якщо тлумачити цілі протидії розслідуванню в широкому сенсі, то вони полягають у перешкодженні належному функціонуванню інституцій правосуддя та суб'єктів, залучених до його забезпечення.

Історико-правовий аналіз свідчить, що окремі форми протидії, зокрема приховування злочину чи незаконний вплив на свідків, фіксуються ще в найдавніших пам'ятках права, а згодом – у середньовічних кодексах і нормативних актах європейських держав. На українських землях перші положення, що встановлювали відповідальність за втручання у сферу судочинства, містилися в «Руській Правді», а пізніше – у кодифікаціях Литовських статутів і Магдебурзького права.

Подальша еволюція законодавства, починаючи з XVII століття, демонструвала поступове розширення кола діянь, що визнавалися посяганням на правосуддя, хоча регламентація часто відзначалася суперечностями, зумовленими історичними особливостями державного устрою. Систематизація злочинів проти правосуддя вперше знайшла відображення у Кримінальному уложенні 1903 року, яке заклало підґрунтя для подальших кримінально-правових доктрин. У радянський період формування нормативної бази зберігало загальну спрямованість на криміналізацію діянь, що ускладнювали функціонування судової системи, проте не завжди мало узгоджений характер.

У науці криміналістики інтерес до цього феномена вперше системно проявився у 60-х роках XX століття, новий етап активних дискусій припав на 90-ті роки, а вже на початку 2000-х років було сформовано й обґрунтовано низку монографічних досліджень, у яких аналізувалися теоретичні засади та надавалися практичні рекомендації щодо подолання протидії. Саме тоді розпочалося формування доктринального

підходу до осмислення протидії розслідуванню, коли вітчизняні та зарубіжні вчені започаткували фундаментальні дослідження сутності, форм і засобів цього явища. Значний внесок у розвиток теоретичних і прикладних засад здійснили О. Александренко, В. Варцаба, В. Бахін, В. Берназ, В. Гончаренко, К. Гутнік, А. Іщенко, Н. Карпов, В. Коновалова, В. Корж, В. Кузьмічов, В. Лисиченко, В. Плетенець, О. Ромців, Ф. Сокирян, В. Тертишник, В. Трепак, М. Шумило та ін. [1–6]. Подальші дослідження набули більшої ґрунтовності та системності, зокрема завдяки працям Р. Шехавцова, який на матеріалах кримінальних справ про вимагання, учинене організованими групами, обґрунтував типові форми та методи протидії [7].

Чинний Кримінальний кодекс України істотно розширив перелік кримінально караних діянь, пов'язаних із протидією правосуддю, закріпивши низку норм, спрямованих на запобігання незаконному впливу на органи досудового розслідування та суд. У науковій площині протидія розслідуванню поступово набула статусу самостійної криміналістичної категорії, що потребує вивчення як специфічного феномена злочинної діяльності із притаманними йому формами, методами та механізмами реалізації.

Подальший розвиток цього напрямку розпочався після 2014 року, коли збройна агресія проти України і тимчасова окупація частини її територій зумовили нову хвилю злочинності, що актуалізувало питання вироблення ефективних способів нейтралізації протидії розслідуванню.

Сучасний стан розвитку наукових пошуків свідчить про зростання інтересу до різноманітних способів виявлення та нейтралізації протидії розслідуванню. У новітніх дослідженнях простежується тенденція до інтеграції традиційних криміналістичних знань із сучасними підходами, що враховують як криміногенну мінливість соціального середовища, так і високий рівень організованості суб'єктів, зацікавлених у перешкодженні встановленню істини [8–10].

Мета і завдання дослідження

Метою статті є систематизація та вдосконалення класифікації типових форм протидії розслідуванню злочинів. Поставлену мету досягнуто шляхом вирішення таких завдань: 1) розмежовано дефініції понять «форма протидії розслідуванню» та «спосіб протидії розслідуванню» з урахуванням їхнього семантичного співвідношення; 2) із застосуванням системного підходу до типізації форм протидії розслідуванню узагальнено найбільш визнані наукові підходи до їх класифікації; 3) розширено класифікацію типових форм протидії розслідуванню.

Наукова новизна дослідження

У статті обґрунтовано, що форма є родовим поняттям, яке окреслює типову модель поведінки протидії розслідуванню (наприклад, фальсифікація доказів, вплив на свідків, приховування злочину), тоді як спосіб є видовим проявом цієї моделі (знищення документів, підкуп, психологічний тиск). Доведено, що класифікація форм протидії розслідуванню відображає багаторівневий і комплексний характер цього явища. Подальшого розвитку набули підходи до класифікації типових форм протидії розслідуванню.

Виклад основного матеріалу

У науковій літературі неодноразово робилися спроби концептуалізувати та впорядкувати форми протидії розслідуванню, а також виробити дієві засоби їх подолання. Водночас результати цих розвідок залишаються фрагментарними та несистемними, що зумовлює істотні розбіжності у підходах до розв'язання окремих питань. У дискусійному полі перебуває низка ключових аспектів: чи можлива протидія у формі бездіяльності; чи слід окремі дії підозрюваного кваліфікувати як протидію, чи ж це виключно реалізація його права на захист; чи належить відносити до форм протидії такі дії, які одночасно містять ознаки самостійних складів кримінальних правопорушень; чи доцільно виокремлювати у структурі протидії прояви, що фактично є способами приховування злочину. Наявність цих дискусій свідчить про складність і багатовимірність досліджуваного явища та об'єктивно потребує його виокремлення в самостійний напрям наукового аналізу.

Сучасні дослідники зосереджують увагу на формаалізації типових моделей протидії та розробленні алгоритмів їх подолання. Водночас більшість робіт обмежується аналізом окремих видів злочинів, що зумовлює відсутність єдиної системи у визначенні базових понять і створює підґрунтя для розбіжностей у наукових інтерпретаціях. Наукові напрацювання відображають різноманітність підходів до розуміння сутності цього явища. Так, В. Кузьмічов розглядав подолання протидії як ключовий напрям діяльності слідчого [11, с. 9–10]; А. Волобуєв наголошував, що вона полягає у створенні штучних перешкод у доведенні обставин справи [12, с. 202]; В. Корж пропонувала трактувати її як систему запланованих та ситуативних дій, спрямованих на забезпечення безпеки злочинної діяльності [13, с. 252]; О. Александренко визначав протидію як невід'ємний елемент злочинної активності, що гарантує її тривалість [1, с. 9–10]; Б. Щур розглядав її як цілеспрямовану діяльність зі створення бар'єрів у встановленні істини [14, с. 20–21]; В. Піддубний наголошував на наступальному характері протидії і трактував як форму негативного соціального явища [9, с. 201].

У подальших працях І. Завидняк відмежувала протидію від приховування злочину, вказавши, що її початок настає після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [15, с. 161], а О. Ромців визначила її як соціальний феномен, властивий розслідуванню службових злочинів [5]. Р. Мудрецький акцентував на конфліктному характері протидії як форми поведінки, що блокує виконання завдань кримінального судочинства [8]. М. Чесакова запропонувала відмовитися від поділу на активні та пасивні форми, наголошуючи на їхній єдиній меті – створенні несприятливих умов для встановлення істини [16]. Сучасні дослідники, зокрема Ю. Попельнюк [10], розглядають протидію як різновид злочинної діяльності з вираженими негативними наслідками для кримінальної юстиції.

Аналіз наведених позицій дозволяє визначити універсальні риси цього явища. Протидія розслідуванню постає як форма соціальної активності, що може мати протиправний характер: спрямована на перешкоджання встановленню об'єктивної істини, може реалізовуватися як через активні, так і через пасивні дії, виявляється як у вигляді окремого епізоду, так і у формі системної діяльності, може виникати як після реєстрації кримінального провадження, так і на попередніх стадіях, а також полягає у фізичному чи інтелектуальному впливі на осіб та об'єкти, що мають доказове значення.

Для зовнішнього вираження актів поведінки, спрямованих на протидію розслідуванню, вчені використовують терміни «форма» і «спосіб». У застосуванні цих понять також спостерігається певна неоднозначність.

Розмежування понять «форма» і «спосіб» у контексті протидії розслідуванню має принципове значення, оскільки вони відображають різні рівні узагальнення. Водночас порівняльний аналіз понять «форма протидії розслідуванню» та «спосіб протидії розслідуванню» має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє уникнути плутанини в їхньому застосуванні та забезпечує більш точне розуміння закономірностей злочинної поведінки.

Семантичне значення терміна «форма» вказує на зовнішній прояв певного явища, його структуровану оболонку. Тобто форма – це зовнішній прояв певного типу поведінки протидії, що має відносно стабільний, системний і узагальнений характер. Вона охоплює широкую категорію дій, які структурно визначаються як типові моделі протидії. Наприклад, надання неправдивих показань або інше введення в оману, корумпування посадової особи або фальсифікація доказів – це форми, у яких може проявлятися протидія. Отже, форма окреслює «що саме» становить прояв протидії.

Спосіб, натомість, є конкретизацією форми і відображає «як саме» реалізується відповідна протидія. Він виражає механізм дії,

послідовність чи прийом, за допомогою яких форма набуває реального втілення. Так, форма «фальсифікація доказів» може реалізуватися різними способами: підробленням документів, унесенням змін в електронні носії інформації, створенням фіктивних матеріальних об'єктів тощо. Спосіб завжди деталізує форму, надаючи їй конкретного змісту.

Форма протидії розслідуванню – це узагальнений вид поведінки (наприклад, приховування злочину, фальсифікація доказів, вплив на свідків), а спосіб – конкретний інструмент досягнення поставленої мети в межах цієї форми (знищення документів, підкуп, погрози, внесення неправдивих відомостей тощо).

Отже, форма – це родове поняття, яке охоплює узагальнену модель протидії, тоді як спосіб – видовий прояв цієї моделі, що показує техніку і конкретний прийом реалізації дій, спрямованих на протидію. Їхнє співвідношення можна описати як взаємозалежність загального і часткового: форма задає межі, а спосіб наповнює їх практичним змістом.

Таке розмежування дає змогу:

- 1) забезпечити системність криміналістичного аналізу;
- 2) упорядкувати типові прояви протидії розслідуванню;
- 3) створити основу для формування тактичних рекомендацій щодо їх подолання.

Викладене засвідчують і позиції вчених, відображені у криміналістичній літературі. Форму протидії розслідуванню науковці трактують як різновид активної поведінки суб'єкта, у якій віддзеркалюються його психофізіологічні реакції на конкретні обставини, що виникають як у момент учинення злочину, так і у процесі його розслідування. Вона знаходить свій прояв у характерних зовнішніх діях, які засвідчують обрану лінію поведінки та відображають внутрішній стан особи, що чинить протидію [17, с. 278; 18, с. 35].

У науковій літературі спостерігається множинність підходів до класифікації типових форм протидії розслідуванню. Особливу увагу привертає поділ на внутрішні та зовнішні форми протидії. Перші охоплюють дії тих осіб, які безпосередньо залучені до кримінального провадження – підозрюваних, потерпілих, свідків, а також експертів чи спеціалістів. Другі ж проявляються у втручанні осіб, формально не пов'язаних із самим розслідуванням, але зацікавлених у його результатах – корумпованих представників державних органів, правоохоронців, політиків, а також родичів і близьких правопорушників. Подібна класифікація є особливо доречною у сфері протидії розслідуванню корупційних правопорушень, де зазвичай поєднуються як внутрішні, так і зовнішні механізми впливу.

Іншим критерієм систематизації є часовий аспект, відповідно до якого протидія може виникати ще на латентному етапі злочинної

діяльності, на стадії проведення оперативно-розшукових заходів, під час досудового розслідування чи вже на наступних етапах кримінального судочинства.

Окремі дослідники пропонують конкретизовані варіанти класифікації. Так, Б. Щур виокремлює шість типових форм протидії, що характерні для організованих злочинних груп: приховування злочинів, коруптування посадових осіб, надання неправдивих свідчень, фальсифікація доказів, використання інформаційних ресурсів та застосування фізичного насильства чи погроз. Зазначені форми можуть мати як превентивний характер, спрямований на унеможливлення виявлення злочину, так і проявлятися в безпосередній протидії його розслідуванню [14].

П. Лепісевич та М. Курляк указують, що «до головних форм протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах належать: 1) приховування злочину; 2) корупційні механізми протидії розслідуванню; 3) використання засобів масової інформації; 4) повідомлення неправдивих показань; 5) фальсифікація доказів; 6) застосування погроз і фізичного впливу» [17, с. 278–279]. Таким чином, можна говорити про головні та другорядні форми протидії розслідуванню.

Значний інтерес становить підхід М. Чесакової, яка пропонує класифікувати форми протидії за спрямованістю результату: дії, що створюють умови для уникнення притягнення до відповідальності через імітацію відсутності складу злочину; дії, спрямовані на мінімізацію відповідальності шляхом штучного зниження рівня суспільної небезпеки [16].

Можлива й інша класифікація форм протидії розслідуванню – на законні та незаконні. Вона ґрунтується на їхній правовій природі та дозволяє чітко окреслити межі між допустимою реалізацією процесуальних прав і протиправними діями, що мають кримінально-правові ознаки. До *законних* форм протидії належать ті прояви поведінки учасників кримінального провадження, які хоч і можуть ускладнювати встановлення істини, однак здійснюються в межах чинного законодавства. Прикладами є відмова підозрюваного чи обвинуваченого давати показання відповідно до ст. 63 Конституції України, заявлення відводів, подання скарг і клопотань, використання інших процесуальних можливостей сторони захисту. Такі дії є реалізацією гарантованих прав і не можуть розцінюватися як порушення закону.

Натомість *незаконні* форми протидії виражаються у свідомих діях, спрямованих на перешкоджання кримінальному провадженню шляхом порушення встановлених норм. До них належать: надання завідомо неправдивих показань, підробка документів, приховування злочину, підкуп або тиск на посадових осіб, застосування погроз чи фізичного насильства до учасників кримінального провадження

тощо. Такі прояви мають характер кримінально караних діянь і потребують окремої правової оцінки.

Запропонований поділ має важливе практичне значення: у випадку законних форм протидії застосовуються переважно правові й тактичні механізми їх подолання, тоді як незаконні форми потребують реагування у вигляді відкриття нових кримінальних проваджень або притягнення винних осіб до відповідальності. З наукового погляду така класифікація забезпечує системність дослідження проблеми протидії розслідуванню, дозволяє уникнути ототожнення правомірної поведінки із протиправною та формує підґрунтя для розроблення криміналістичних методик, орієнтованих на конкретні прояви протидії.

Відповідно до підходу, запропонованого В. Лисиченком та Р. Шехавцовим, протидію можна диференціювати за спрямованістю дій. В одному випадку вона полягає у приховуванні інформації про злочин та осіб, що брали участь у його вчиненні, в іншому – у втручанні в діяльність правоохоронних органів із метою примусити їх ухвалювати неправомірні рішення чи виконувати процесуальні дії всупереч установленим вимогам [18].

Якщо виходити із предмета злочину та особливостей його пізнання у кримінальному процесі, протидія охоплює дії, спрямовані на приховування самої події та на створення перешкод у процесі її розслідування.

З огляду на характер взаємодії суб'єкта протидії з носіями доказової інформації виокремлюють безпосередню протидію (наприклад, психологічний тиск підозрюваного на потерпілого чи свідка з метою примусити їх до неправдивих показань або відмови від них) та опосередковану (наприклад, підкуп потерпілого родичами підозрюваного для досягнення аналогічної мети).

У межах суб'єктного складу протидія, як зауважують учені, може походити від учасників кримінальної події – підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків-очевидців, або ж від сторонніх осіб – родичів, знайомих підозрюваних, посадових осіб органів влади, правоохоронців, адвокатів.

Важливим є критерій кількості суб'єктів. Тут виокремлюють індивідуальну протидію, коли діє одна особа, та колективну – за участі групи осіб чи організованого злочинного угруповання. За об'єктом впливу протидія може бути спрямована на фізичних осіб (потерпілого, свідка, експерта, слідчого, суддю чи членів їхніх родин) або ж на предмети матеріального світу, які є носіями доказової інформації.

Класифікація за кількістю об'єктів впливу, як зауважують В. Лисиченко та Р. Шехавцов, передбачає поділ на просту протидію (вплив на один об'єкт, наприклад одного свідка) та складну (вплив на кілька

об'єктів одночасно, зокрема кількох свідків із метою узгодження неправдивих показань). Нарешті, за способом реалізації впливу протидія може мати активний характер (дії, спрямовані на пряме перешкодження розслідування) або пасивний (бездіяльність, що ускладнює його перебіг) [18].

Узагальнюючи, можна констатувати, що протидія як виявленню, так і розслідуванню злочинів становить невід'ємну складову злочинної діяльності. Вона може реалізовуватися на будь-якому етапі – від підготовки та вчинення злочину до його приховування, розслідування чи навіть судового розгляду.

Проведений аналіз наведених підходів дає змогу запропонувати розгорнуту класифікацію форм протидії розслідуванню, яку можна подати за такими критеріями:

1) за правовою природою:

а) законні форми – реалізація учасниками провадження наданих процесуальних прав, навіть якщо це ускладнює розслідування (відмова від дачі показань на підставі ст. 63 Конституції України, заявлення відводів, подання клопотань, оскарження дій слідчого);

б) незаконні форми – свідомі дії, що порушують закон і мають кримінально караний характер (фальсифікація доказів, підкуп посадових осіб, неправдиві свідчення, приховування злочину, застосування погроз чи фізичного насильства);

2) за часовим критерієм:

а) протидія, вчинювана ще під час підготовки до злочину;

б) протидія, реалізована на стадії досудового розслідування;

в) протидія під час судового розгляду;

3) за суб'єктним складом:

а) внутрішня протидія – від учасників кримінального провадження (підозрювані, обвинувачені, потерпілі, свідки, експерти);

б) зовнішня протидія – від сторонніх осіб (родичі, знайомі, представники влади, корумповані правоохоронці, адвокати);

4) за кількістю суб'єктів:

а) індивідуальна (одна особа чинить протидію);

б) колективна або групова (група осіб чи організоване злочинне угруповання);

5) за об'єктом впливу:

а) вплив на фізичних осіб (свідків, потерпілих, експертів, слідчих, суддів, членів їхніх сімей);

б) вплив на матеріальні об'єкти – документи, електронні носії, речові докази;

6) за характером взаємодії з носіями доказової інформації:

а) безпосередня протидія – прямий вплив (погрози, шантаж, тиск на свідків);

б) опосередкована протидія – дії через інших осіб (наприклад, підкуп потерпілого родичами підозрюваного);

7) за кількістю об'єктів впливу:

а) проста протидія – вплив на один об'єкт (наприклад, одного свідка);

б) складна протидія – вплив одночасно на кілька об'єктів (групу свідків з метою узгодження неправдивих показань);

8) за способом реалізації:

а) активна протидія – проявляється в діях, спрямованих на створення перешкод (фальсифікація доказів, надання неправдивих показань, корупційні дії, фізичний тиск);

б) пасивна протидія – полягає в бездіяльності (умисне замовчування відомостей, ухилення від співпраці зі слідством);

9) за рівнем організації:

а) стихійна протидія – несистемні дії (наприклад, емоційна відмова свідка давати показання);

б) організована протидія – сплановані дії, що координуються злочинною групою;

в) професійна протидія – здійснюється із залученням спеціалістів (адвокатів, IT-фахівців, журналістів, корумпованих чиновників);

10) за територіальною ознакою:

а) локальна – у межах конкретного регіону або адміністративно-територіальної одиниці;

б) транскордонна – протидія з використанням іноземних юрисдикцій, офшорних зон, міжнародних зв'язків.

Висновки

Протидія розслідуванню є складним і багатовимірним феноменом, що поєднує риси соціальної поведінки та злочинної активності й потребує подальшого наукового опрацювання з метою уніфікації понятійного апарату, систематизації типових форм і створення ефективних механізмів нейтралізації.

Класифікація форм протидії розслідуванню демонструє багаторівневий і комплексний характер цього явища. Форма постає як родове поняття, що окреслює типову модель поведінки протидії (наприклад, фальсифікація доказів, вплив на свідків, приховування злочину), тоді як спосіб – як видовий прояв цієї моделі (знищення документів, підкуп, психологічний тиск). Такий підхід дає змогу не лише систематизувати наукові напрацювання, а й створити практичне підґрунтя для розроблення криміналістичних методик подолання протидії.

Проведений аналіз дозволяє виокремити універсальні риси протидії: вона спрямована на перешкодження встановленню об'єктивної істини; може мати як законні, так і незаконні форми; реалізується як активними діями, так і пасивною бездіяльністю; може

иникати на будь-якій стадії кримінального провадження та здійснюватися як індивідуально, так і колективно. Саме багатовекторність проявів зумовлює складність її криміналістичного дослідження та потребу в систематизації форм і способів реалізації.

Класифікація форм протидії за низкою критеріїв (правова природа, часові межі, суб'єктний склад, кількість суб'єктів та об'єктів впливу, характер взаємодії з носіями доказової інформації, рівень організації, територіальний масштаб) підтверджує багаторівневий характер цього феномена. Таким чином, протидія розслідуванню є невід'ємною складовою злочинної діяльності, яка поєднує риси як соціально допустимої поведінки (законні форми реалізації процесуальних прав), так і кримінально караних діянь (незаконні форми).

Подальші дослідження мають бути зосереджені на: 1) уніфікації понятійного апарату та формуванні єдиної доктринальної концепції протидії; 2) розробленні типології форм та способів з урахуванням новітніх викликів (зокрема цифрових технологій, інформаційних війн, транскордонної злочинності); 3) створенні інтегрованих криміналістичних методик, що поєднують тактичні, організаційні й правові засоби подолання протидії; 4) удосконаленні законодавчого регулювання для чіткого розмежування меж законної реалізації процесуальних прав і протиправної діяльності, яка становить загрозу правосуддю.

Список бібліографічних посилань: 1. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с. 2. Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 181 с. 3. Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 20 с. 4. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 424 с. 5. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 24 с. 6. Трепак В. М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 19 с. 7. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами) кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинним організаціями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 222 с. 8. Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2019. 263 с. 9. Піддубний В. В. Подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості : дис. ...

канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 260 с. **10.** Попельнюк Ю. П. Проблеми понятійно-термінологічного апарату криміналістичного вчення про протидію розслідуванню. *Соціологія права*. 2024. № 3–4 (48–49). С. 146–150. DOI: <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2024-3-4.25>. **11.** Кузьмічов В. С. Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1996. 36 с. **12.** Волобуєв А. Ф. Подолання протидії організованих злочинних груп розслідуванню економічних злочинів. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 1999. № 3. С. 201–213. **13.** Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей : науч.-практ. пособие. Харьков : Лицей, 2002. 279 с. **14.** Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 176 с. **15.** Завидняк І. О. Тактичні операції, спрямовані на подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, вчинених з використанням сучасних інформаційних технологій. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. № 15. С. 159–166. DOI: <https://doi.org/10.33244/2521-1196.15.2019.159-166>. **16.** Чесакова М. С. Протидія розслідуванню злочинів та шляхи її подолання на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 23 с. **17.** Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 1. С. 277–283. **18.** Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : монографія. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 342 с.

Надійшла до редколегії 20.08.2025

Прийнята до опублікування 14.09.2025

Tarkan O. M. Specifics of Classifying Typical Forms for Counteracting Investigations

It is emphasised that crime is currently undergoing a transformation, accompanied not only by quantitative growth but also by a complication of qualitative characteristics, and therefore there is a need to study typical forms of countering investigation. It is stated that despite the existence of individual scientific developments, the issues of classification of forms and methods of countering crime remain insufficiently organised and considered fragmentarily.

The study distinguishes between the definitions of the concepts of “form” and “method” of countering investigations, where form is defined as a generic concept that reflects a typical

model of countering behaviour, while method is defined as a specific manifestation of this model that specifies the technique for implementing actions. Examples of forms of counteraction (falsification of evidence, influencing witnesses, concealing a crime) and methods of their implementation (destruction of documents, bribery, psychological pressure) are given. The multi-level nature of the classification of forms of counteraction is proven, reflecting its complex nature and multi-vector manifestations. The scientific positions of scholars are systematised, which allows counteraction to be interpreted as a system of planned actions, as a social phenomenon or as an element of criminal activity, and the universal features of this phenomenon are identified.

The controversial aspects of the issue are analysed, including the relationship between counteraction and inaction, the distinction between lawful actions as the realisation of the right to protection and unlawful forms of influence, as well as the relationship between counteraction and concealment of a crime. Classification approaches are systematised according to various criteria: legal nature (legal and illegal forms), time criterion, subject composition, number of subjects and objects of influence, nature of interaction with carriers of evidence, method of implementation, level of organisation, and territorial feature. The practical significance of the division into legal and illegal forms of counteraction is substantiated, which ensures the separation of permissible procedural actions from criminally punishable manifestations. It is argued that the systematisation of forms of counteraction creates the basis for the development of criminalistic methods aimed at overcoming illegal influence.

Keywords: pre-trial investigation, counteraction to investigation, neutralisation, overcoming counteraction, rights abuse, form of counteraction.

